

## Депортирање на странски државјани по воздушен пат

*Извадок од 13-от Општ извештај на КСТ,  
објавен во 2003*

27. Од почетокот на своите активности, КСТ ги испитува условите во притворот на лица лишени од слобода според законодавството за странци, а тоа прашање е разработено во еден дел од 7. Општ извештај на КСТ (CPT/Inf (97) 10, став 24 до 36). КСТ во тој извештај утврди неколку основни правила во однос на употребата на сила и начините за ограничување во контекст на постапки за депортирање на приведени имигранти.

28. Посетите на КСТ после тој извештај му овозможија да го обнови знаењето за практиките што се однесуваат на депортирање на странски државјани со авион. За време на посетите, КСТ се концентрира на постапки кои содржат присилно заминување со придружба<sup>1</sup> и на одреден број случаи што му се дадени на увид особено заради смрт на депортираното лице, обемот на начините на ограничување и/или тврдења за малтретирање. КСТ не го ограничи своето испитување на постапката што следи откако односното лице ќе се качи на авион и за време на летот, туку следеше и многу други аспекти, како притворот пред депортирањето, чекорите што се преземени за подготовка на имигрантот за враќање во земјата што е крајна дестинација, мерките за осигурување на соодветен избор и обука на персоналот за придружба, внатрешни и надворешни системи за следење на однесувањето на персоналот што е одговорен за депортациска придружба, мерките што се преземаат по неуспешен обид за депортирање итн.

29. Со цел да може да состави детална студија за постапките и мерките што се користат при операции за депортирање, КСТ доби копии од релевантните инструкции и директиви. Исто така, доби копии од многу други документи (статистички податоци за операции за депортирање, налози за патување во придружба, извештаи од патување во придружба, извештаи за инциденти, извештаи во контекст на правна постапка, медицински потврди итн.) и ја испита опремата за ограничување што се користи за време на операции за депортирање. Исто така, имаше и детални разговори во различни земји со лицата што се одговорни за единиците што работат на операции за депортирање и со можни лица за депортирање со кои се сретнал на самото место, а некои од нив биле вратени во притвор по неуспешен обид за депортирање.

---

<sup>1</sup> Постапките за депортирање имаат тенденција да бидат класифицирани според повеќе фактори, како обемот до кој е употребена сила, видот на употребените начини за ограничување и бројот на лица што го придружуваат депортираното лице. На пример, една од земјите што неодамна беше посетена правеше разлика меѓу заминување во кое воопшто не постои отпор, присилни заминувања без придружба и присилни заминувања со придружба. Општо земено, најпроблематични постапки беа оние кои содржат комбинирана употреба на сила, неколку начини на ограничување и големиот број персонал во придружба до пристигнувањето на лицето што се депортира во земјата на крајна дестинација.

30. После посетите, КСТ состави повеќе насоки што ги препорача на односните држави да ги следат. Со цел да промивира широка примена на овие насоки во сите држави-Договорни страни на Конвенцијата, Комитетот одлучи да ги групира најважните принципи и да ги коментира истите во продолжение.

Се разбира, она што следи мора да се сфати во светло на фундаменталната обврска на државата да не испраќа одредено лице во земја каде има основани причини да се верува дека тој/таа ќе биде изложен/а на ризик да биде подложен/а на мачење или малтретирање.

31. КСТ потврдува дека честопати задачата за спроведување на некој налог за депортирање ќе биде тешка и напната ако се однесува на странски државјанин кој сака да остане на територијата на одредена држава. Исто така, во светло на сите забелешки на КСТ во различни земји, а особено од испитувањето на бројни досиеја за депортирање што содржат тврдења за малтретирање, јасно е дека операциите за депортирање со авион повлекуваат јасен ризик од нечовечко и понижувачко постапување. Овој ризик постои и за време на подготовките за депортирање и за време на самиот лет. Тоа е својствено за употребата на повеќе индивидуални средства/методи за ограничување, а уште поголемо е кога таквите средства/методи се користат во комбинација.

32. Од самиот почеток треба да се потсети дека **е потполно неприфатливо лицата што подлежат на налог за депортирање да бидат физички напаѓани како форма на убедување за да пристапат во средството за транспорт или како казна ако не го сторат тоа.** КСТ го поздравува фактот дека ова правило е изразено во многу од релевантните инструкции во посетените земји. На пример, некои инструкции што ги испита КСТ ја забрануваат употребата на средства за ограничување чија цел е казнување на странецот заради пружање отпор или пак кои предизвикуваат непотребна болка.

33. Јасно дека едно од клучните прашања што произлегува кога се спроведува некоја операција на депортирање е употребата на сила и средствата за ограничување од страна на персоналот во придружба. КСТ потврдува дека таквиот персонал во одредени прилики е обврзан да користи сила и средства за ограничување со цел ефикасно да го спроведе депортирањето. Меѓутоа, **употребената сила и средства за ограничување не треба да бидат поголеми од она што е разумно потребно.** КСТ го поздравува фактот дека во некои земји употребата на сила и средства за ограничување во текот на постапката за депортирање е детално ревидирана во светло на принципите на законитост, пропорционалност и соодветност.

34. Прашањето за употреба на сила и средства за ограничување се покренува од моментот кога односното притворено лице се изнесува од ќелијата во која тој/таа престојувало до депортирањето (ќелијата може да е лоцирана во аеродромска зграда, во притворска установа, во затвор или полициска станица). Посебно внимание заслужуваат техниките што ги користи персоналот за придружба за имобилизирање на лицето врз кое треба да се применат средствата за физичко ограничување, како челични лисици или пластични ленти. Во повеќето случаи, притвореното лице потполно ќе владее со своите физички способности и може со сила да се спотивстави на ставањето лисици. Во случаи кога ќе најде на отпор, персоналот за придружба обично го имобилизира притвореното лице на земја, со лицето надолу, за да му стави лисици. Држењето на притвореното лице во таква положба, особено ако персоналот во придружба му поставува тежина на различни делови од телото (притисок врз ребрата, колена на грб, имобилизирање на вратот) кога односното лице ќе почне да се опира повлекува ризик од гушење во таа положба<sup>2</sup>.

---

2 Види посебно "Гушење во одредена положба - ненадејна смрт", Министерство за правда на САД, јуни

Сличен ризик постои и кога лицето што се депортира, сместено на седиште во авион, се опира и персоналот во придружба, со примена на сила, го обврзува да се наведне напред со главата меѓу колениците, со што силно ги притиска ребрата. Во некои земји, употребата на сила за да се натера некое лице да се наведне на овој начин во патичкото седиште како правило е забранета, а овој метод на имобилизирање е дозволен само ако е тоа апсолутно неопходно за да се спроведе некоја специфична, кратка, овластена операција, како ставање, проверка или вадење на лисици, и само во траење што се спрого неопходно за таа цел.

**КСТ разјасни дека употребата на сила и/или средства за ограничување што може да предизвикаат гушење во одредена положба треба да се избегнуваат секогаш кога е тоа возможно и дека секоја таква употреба во исклучителни околности мора да подлежи на насоките составени за намалување до минимум на ризиците по здравјето на односното лице.**

35. КСТ со интерес ги забележа директивите што се во сила во одредени земји според кои средствата за ограничување мора да се отстранат за време на летот (штом ќе биде завршено полетувањето). Доколку во исклучителен случај средствата за ограничување мора да останат заради продолжено агресивно однесување на лицето што се депортира, персоналот во придружба има инструкција да ги покрие рацете на странецот со ќебе (кое вообичаено се дава на патниците) за да се сокријат средствата за ограничување од другите патници.

Од друга страна, инструкции како овие што се следеа до неодамна во една од посетените земји, а во врска со најпроблематичните операции за депортирање, според кои односните лица, заради нивната опасност, беа натерани да носат пелени и не им се дозволуваше користење на тоалет за време на летот, може да доведат само до понижувачка состојба.

36. Покрај одбегнувањето на ризикот од гушење во одредена положба споменат погоре, КСТ систематски препорача **апсолутна забрана за употребата на средства кои може да ги попречат воздушните патишта (нос и/или уста) делумно или целосно.** Сериозните инциденти при депортирање што се случиле во различни земји во текот на последните десет години го нагласија значителниот ризик врз животот на односните лица од употребата на тие методи (затворање на устата и/или носот со самолеплива лента, ставање перница или поставена ракавица врз лицето, туркање на лицето во задниот дел од седиштето пред него итн.). КСТ уште во 1997 година, во својот 7. Општ извештај обрна внимание на државите-Договорни страни на Конвенцијата за опасностите на методите од таков вид. Забележува дека оваа практика во многу држави-Договорни страни сега е изрично забранета и **ги повикува државите кои сеуште не го сториле тоа да водат обврзувачки одредби во тој поглед без натамошно одлагање.**

37. Во случај на вонредна состојба при летот, кога авионот е во воздух, важно е спасувањето на лицето што се депортира да не е попречено. Според тоа, **мора да биде возможно веднаш да бидат отстранети сите средства што ја ограничуваат слободата на движење на лицето што се депортира, по даден налог од посадата.**

Исто така, треба да се води сметка и за ризикот по здравјето поврзан со тнр. "синдром на економска класа" кога станува збор за лица кои долг период се врзани за седиштето<sup>3</sup>.

---

1995 година и постапката на Конференцијата "Побезбедни методи за ограничување" одржана во Лондон во април 2002 година под покровителство на Органот за жалби против полицијата на Обединетото Кралство (cf. www.pca.gov.uk).

3 Види посебно "Зачестеност и спречување на длабоко-венска тромбоза без никакви симптоми при долготрајни летови: случајна неволја", John Scurl et al, The Lancet, Vol. 357, 12 мај 2001 година.

38. После посетите на одредени земји КСТ беше особено загрижен за два момента: носењето на маски од страна на придружбата при депортирањето и користење на гасови за оневозможување или иритирање за да ги отстранат притворените имигранти од ќелиите за да ги пренесат во авион.

Според КСТ, **безбедносните согледувања никогаш не може да послужат за да се оправда носењето маски од страна на персоналот во придружба за време на операции за депортирање.** Оваа практика е крајно непожелна бидејќи во случај на тврдења за малтретирање, крајно е тешко да се дознае кој е одговорен.

**Исто така, КСТ има сериозни резерви за употребата на гасови за оневозможување или иритирање за да се доведат под контрола притворените лица што се опираат со цел да се отстранат од ќелиите и да се пренесат во авион.** Употребата на такви гасови во ограничен простор, како ќелиите, повлекува сигурен ризик по здравјето како на притвореното лице така и односниот персонал. Персоналот треба да биде обучен за други техники за контрола (на пример, техники за мануална контрола или употреба на штитови) за имобилизирање на притворено лице кое се опира.

39. Одредени инциденти што се појавуваат при операции на депортирање ја нагласуваат важноста од дозволувањето на притворените имигранти да бидат подвргнати на здравствен преглед пред да се имплементира одлуката за нивно депортирање. Оваа заштитна мерка е посебно потребна кога се претпоставува користење на сила и/или посебни мерки.

Слично на тоа, **сите лица што биле предмет на неуспешна операција за депортирање мора да поминат здравствен преглед штом ќе бидат вратени во притвор** (во полициска станица, затвор или посебно место каде се чуваат странци). На тој начин ќе биде можно да се потврди здравствената состојба на односното лице, а ако е потребно, да се издаде потврда за евентуални повреди. Таквата мерка би можела да го заштити и персоналот во придружба од неосновани тврдења.

40. Во многу посети КСТ слуша тврдења дека на притворените имигранти им се даваат инјекции со лекарства со смирувачко или седативно влијание, за да се осигури дека нивното депортирање ќе се одвива без тешкотии. Од една страна, забележа и тоа дека во одредени земји инструкциите забрануваат употреба на средства за смирување или други лекарства што би го ставиле односното лице под контрола, против негова/нејзина волја. **КСТ смета дека употребата на лекарства за лица што подлежат на налог за депортирање мора секогаш да се спроведува врз основа на лекарска одлука донесена во однос на секој случај поединечно.** Освен во јасни и точно дефинирани исклучителни околности, лекарствата треба да се употребуваат само со информирана согласност од односното лице.

41. **На операциите за депортирање на притворени имигранти мора да им претходат мерки што ќе помогнат на односните лица да го организираат своето враќање, особено во семејството, работното место и на психолошка основа.** Суштинско е притворените имигранти да бидат однапред доволно информирани за депортирањето што се очекува, така да можат да започнат психолошки да ја прифаќаат состојбата и да ги информираат луѓето кои треба да знаат за тоа и да си ги вратат личните предмети. КСТ забележува дека постојаната закана од принудно депортирање што стои над главата на притворените лица кои не добиле претходни информации за датумот на нивното депортирање може да доведе до состојба на неспокојство која го достигнува врвот за време на депортирањето и често може да се претвори во насилна и вознемирена состојба. Во врска со тоа, во некои од посетите земји КСТ забележа дека постои психо-социјална служба придодана кон единиците што се

одговорни за операции за депортирање, екипирана со психолози и социјални работници кои се одговорни особено за подготовка на притворените имигранти за нивно депортирање (преку постојан дијалог, контакти со семејството во земјата на дестинација итн.). Непотребно е да се споменува дека **КСТ ги поздравува овие иницијативи и ги повикува државите кои сеуште не го направиле тоа да формираат такви служби.**

42. Соодветното спроведување на операциите за депортирање во голем дел зависи од квалитетот на персоналот кому му се доверени задачите за придружба. Јасно е дека **персоналот за придружба мора да се избира со најголема внимателност и да му се овозможи соодветна и посебно дизајнирана обука за намалување на ризикот од малтретирање до минимум.** Ова честопати не беше случај во државите-договорни страни што беа посетени. Меѓутоа, во некои земји се организира специјална обука (методи и средства за ограничување, менаџмент на стресни и конфликтни ситуации итн.). Освен тоа, одредени стратегии на менаџмент имаат посебно корисен ефект: давањето на задачи за придружба на персонал кој волонтира во комбинација со задолжителна ротација (за да се избегне синдромот на професионално исцрпување и ризикот што го носи рутината, како и да се осигури дека односниот персонал одржува одредена емотивна дистанца од оперативните активности во кои е вклучен), како и обезбедување на специјализирана психолошка поддршка за персоналот, што е на располагање по барање.

43. **Важноста од воспоставување на системи за внатрешен и надворешен мониторинг во една сензитивна област како операциите за депортирање со авион не може да биде пренагласена.** КСТ забележа дека во многу земји, за жал, се воспоставени посебни системи за мониторинг по особено сериозни инциденти, како смрт на лицата што се депортираат.

44. **Операциите за депортирање мора внимателно да се документираат.** Основен услов е формирање на опширно досие и записник за депортирањето за сите операции што ги спроведуваат односните единици. Посебно внимание треба да се обрне на информациите за неуспешните обиди за депортирање, а особено систематски треба да се забележуваат причините за откажување на операцијата за депортирање (одлука донесена од тимот за придружба по налог на управата, одбивање од страна на капетанот на авионот, насилен отпор на лицето што се депортира, барање за азил итн.). Забележаните информации треба да го опфатат секој инцидент и секоја употреба на средства за ограничување (лисици за раце, нозе и колена, употреба на техники за самоодбрана, качување на лицето што се депортира во авионот итн.).

**Може да се предвидат и други средства, на пример аудио-визуелни, што се користат во некои од посетените земји, особено за депортирања што се очекува да бидат проблематични.** Освен тоа, во различни делови може да се инсталираат камери за надгледување (ходници за пристап до ќелиите, патот што го минуваат придружбата и лицето што се депортира до возилото што се користи за трансфер до авионот итн.).

45. **Исто така, корисно е ако секоја операција на депортирање каде може да се предвидат тешкотии биде набљудувана од управник од надлежната единица, кој може да ја прекине операцијата во било кое време.** Во некои од посетените земји КСТ утврди дека членови на телата за внатрешна контрола на полицијата вршеле проверки на местата за време на подготовките за депортирање и за време на влегувањето во авион. Покрај тоа, во навистина ограничен број случаи, членовите на телата за контрола влегувале во авионот инкогнито и на тој начин ги набљудувале лицето што се депортира и придружбата до нивното пристигнување до дестинацијата. КСТ може само да ги поздравува овие иницијативи кои во моментот се премногу ретки во Европа.

Освен тоа, КСТ сака да ја нагласи улогата што треба да ја имаат органите за надворешна супервизија (вклучително и судските), било да се национални или меѓународни, во спречувањето на малтретирање за време на операции за депортирање. Овие органи треба одблизу да внимаваат на сите настани во тој поглед, особено за употребата на сила и средства за ограничување, како и заштитата на фундаменталните права на лицата што се депортираат со авион.